THE QUALITIES OF THE WOMAN PRESENTED IN THE WORKS OF SOME CLASSIC LATIN WRITERS

Mariana-Lăpădat ENE
PhD. Student, Doctoral School of Social Sciences And Humanities,
University Of Craiova

Abstract: The Roman woman depends socially or legally on the family she belongs to, but as a matron she has an undeniable influence, exercised from the man's shadow, over the development of some episodes of the Roman history.
Her origin, education and character are a concern of the man who can reach recognition and appreciation or can suffer due to her dishonourable behaviour.
A large part of the Latin writers was on the line of accusing the man for the inappropriate choice of the wife or her inappropriate behaviour, and approved the legislation that restricted the freedom of movement of the woman in the public space.
There are a number of female characters who have proven virtues highly valued in the Roman world such as: chastity, gravity, constancy, modesty, courage, and can be considered models of female behaviour to these days.

Keywords: Roman woman, authority, moral norms, qualities, laws.

INTRODUCERE

Structura socială romană era una strict ierarhizată şi reglementată juridic încă de la începuturile sale şi avea în frunte regii, apoi consulii Republicii, dictatorii şi împăraţii ce aveau o mare autoritate politică, dar obţineau şi victorii pe câmpul de luptă, sărbătorite apoi, cu mare fast în capitală, de mare autoritate bucurându-se însă şi Senatul. Populaţia era divizată, în mod fundamental, în oameni liberi şi sclavi; oamenii liberi erau cetăţeni, beneficiari ai drepturilor juridice şi includeau patricienii deţinători de proprietăţi funciare, de ordin senatorial sau ecvestru şi plebeii, lipsiţi de proprietăţi, dar liberi juridic. În zona de jos a societăţii se plasau oamenii lipsiţi de cetăţenie, străinii şi sclavii, aceştia din urmă, prin naştere sau proveniţi din prizonierii de război.

Depinzând social şi juridic de familia din care face parte, femeia romană se subsumează acestei divizări sociale, fiind liberă sau sclavă, matroană sau plebee, din familie senatorială sau ecvestră. Deşi societatea romană cunoaşte o varietate de categorii feminine, matroane, vestale, curtezane, artiste, profesoare, doctoriţe, rolul fundamental feminin este de soţie şi mamă. Textele literare dar şi monumentele funerare, efigiile, picturile murale, oferă o bogăţie de detalii privind influenţa de netăgăduit a femeii romane asupra desfăşurării unor episoade ale istoriei romane, de cele mai multe ori, exercitată din umbra bărbatului în legătură cu care, ea intră în atenţia istoriei. Fie că dobândeşte cunoştinţe literare, muzicale, despre viaţa politică, fiind o susţinătoare devotată a soţului ei, fie că încearcă să îşi impună deschis opinia, femeia romană este un alt soi de eroină, cea care este doar ghicită în spatele cortinei politice oficiale.

MATROANA ŞI CALITĂŢILE EI

Matroana reprezintă idealul femeii romane, femeia căsătorită ce trece de sub autoritatea lui *pater familias* sub autoritatea soţului, în cazul căsătoriei *cum manu,* sau rămâne sub autoritatea lui *pater familias*, în cazul căsătoriei *sine manu*. Ca urmare, primeşte rangul social al soţului şi autoritatea lui şi devine stăpâna casei căreia soţul îi înmânează cheile casei şi îi prezintă zeii protectori ai familiei, pe care îi vor celebra împreună, în cadrul ceremoniei căsătoriei. Trebuia să respecte normele morale ale vremii nefiind admisă participarea ei la viaţa publică, i se cerea măsură, gravitate şi pudoare, o viaţă modestă şi izolată. Există numeroase referiri legale referitoare la modestia, pudoarea, dar şi sentimentul de ruşine din comportamentul feminin, precum şi preocupări legate de slăbiciunea femeiască şi prezenţa unui gardian. Purta *stola*, i se rezerva partea din interior a străzii de către oricine trecea, orice se spunea indecent în prezenţa ei era pedepsit. Femeile cavalerilor, din ordinul ecvestru, trebuiau să dovedească însuşiri deosebite pentru a-i putea însoţi în campaniile militare sau ajuta în afaceri; originea nobilă era obligatorie, fidelitatea, sănătatea, puritatea. Ca *mater familias*, matroana prelua vatra sacră, larii protectori şi strămoşii pe care trebuia să îi perpetueze prin naşterea de fii.[1]

Idealul matroanei romane este prezentat de către Pliniu cel Tânăr în Scrisorile sale într-o triplă ipostază: ca fată ce urmează să devină soţie, ca tânără soţie, ca stăpână a casei. Există o suită de personaje feminine în scrisorile lui, începând cu Arrionilla, Serrana Procula, Clodia Fannia, Verulana Gratiella, Caecina Arria cea Bătrână, Caecina Arria cea Tânără, Vestal Iunia, Anteria, dar 3 dintre ele servesc drept model de ipostaze feminine exemplare: Minicia Marcella pentru tânăra ce urmează să devină soţie, Calpurnia, soţia sa, ca model de tânără soţie şi Clodia Fannia, ca model de matroană.[2] Fiecare este unică şi demnă de bărbatul cu care este asociată oferind cititorului tabloul complet at femeii ideale şi o adâncă înţelegere a valorii femeii alături de soţ. Totodată, conturează imaginea model a femeii romane în diferite stadii ale formării ei întrucât autorul apreciază mult puterea exemplului ca metodă de educaţie.

Minicia Marcella, a cărei moarte prematură, în chiar pragul căsătoriei, o idealizează, este încununarea tuturor virtuţilor pe care o viitoare soţie trebuie să le aibe. Calităţile ei depăşesc orice aşteptare de la o tânără fată şi chiar ale unor bărbaţi. Ea este pusă în evidenţă prin asemănarea cu tatăl său, ale cărui calităţi, cum ar fi înclinaţia către studiu, profunzime, le moştenise şi care, de altfel este consolat de autor pentru pierderea unui copil de excepţie ce dovedise multă afecţiune şi devotament faţă de el. Deşi nu împlinise încă 14 ani, avea deja *anilis prudentia* şi *matronalis gravitas* adică înţelepciunea unei femei şi gravitatea unei doamne şi în acelaşi timp, farmecul şi suavitatea copilului şi modestia fecioarei. Pliniu o caracteriza şi ca *festivus*, veselă şi

[1] http://www.amazon.com/gp/reader/0415152410/ref=sib_dp_pt/0021809258-6703210#reader-link. excerpt of Evans J Grubbs, *Women and the Law in the Roman Empire*, *a source book on Marriage*, *Divorce and Widdowhood*, First published by Routledge, London, 2002, pp.22-38.

[2]Carlon Jacqueline M, *Pliny' s Women, Constructing Virtue and Creating Identity in the Roman World,* Cambridge University Press, New York, 2009, pp.138-182.

amabilus, iubitoare, aşa cum nu a mai văzut.[3] Era rezervată şi înclinată mai degrabă către studiu decât către joacă, cititul cu aviditate recomandând-o ca soţia în care, orice bărbat preocupat de literatură putea să găsească sprijin şi partener. În timpul bolii a dovedit tărie în a suporta suferinţa, calmitate şi resemnare; asculta sfaturile medicilor, îşi încuraja familia, fără a-şi pierde voioşia. Imaginea ei, de tânără fată ce urmează să se căsătorească este cea căutată de autor în momentul alegerii soţiei sale.

Felul în care era percepută de societate Calpurnia era socotit esenţial pentru reputaţia sa, cu cât începea să semene mai mult cu el şi se conforma perceptelor lui, cu atât el devenea mai credibil- în special pentru că venise în căsătorie ca tânără nemăritată ce aştepta să fie modelată într-o nevastă ideală. Ea trebuia să aibe anumite calităţi ca rezultat al educaţiei primite în familie şi să nu fie expusă în viaţa de societate. Pentru autor, existenţa unei neveste bune şi iubitoare este o dovadă a unei vieţi trăite bine; el dă indicaţii clare despre felul în care trebuie aleasă şi educată şi despre rezultatul acestui proces- o matroană perfectă a cărei preocupare majoră să fie punerea în valoare a calităţilor soţului şi onoarea lui. Condiţiile pe care trebuie să le îndeplinească trebuie să fie: puritatea creşterii, trecut fără pată, prezent excelent, potenţial exemplar. Adâncimea legăturii dintre el şi soţia lui, abilităţile literare pe care aceasta le-a dobândit şi care o făceau capabilă de a-i educa urmaşii în cazul în care el ar fi pierit, devotamentul faţă de el sunt dovezi ale castităţii şi înţelegerii perpetue. Fiind mult mai tânără, se aştepta să îi supravieţuiască şi să demonstreze aceeaşi constanţă pe care a dovedit-o Fannia faţă de Helvidius Priscus.[4]

Autorul analiza, mai întâi, portretul moral al mătuşii ei Calpurnia Hispulla ce a crescut-o după moartea părinţilor ei, într-un fel remarcabil, ca pe un model de caracter impecabil şi devotament faţă de familie şi ferită de orice contact nepotrivit. Deşi avea o minte ascuţită, se remarca prin modestie şi simplitate, caracteristică mai degrabă fetelor din zonele rurale decât celor din Roma; era rezervată şi temperată în tot ce făcea. Fidelitatea îi era dovedită de iubirea pentru el, mândria de a-i urmări activitatea literară, de a-i studia scrierile şi chiar de a le memora precum şi de anxietatea cu care aştepta reacţiile la discursurile lui în Forum. A compus chiar muzică pentru versurile lui, învăţând singură să cânte la lyră, singurul profesor fiindu-i iubirea pentru el.

Separat de ea pe timpul unei boli ce a ţinut-o în recuperare la ţară, Pliniu şi-a mărturisit dorinţa uriaşă de a o revedea, teama pentru sănătatea ei, dragostea, pasiunea chiar. Scrisorile ei îi ofereau consolare, dar îi sporeau şi amărăciunea, având aceeaşi suavitate şi dulceaţă ca şi prezenţa ei fizică, simţindu-se eliberat de tortura absenţei ei doar în Forum. Aprecierea pe care ea i-o arăta însemna nu numai atracţie fizică ci admiraţia pentru gloria lui, calitatea cea mai apreciată de Pliniu.

Clodia Fannia s-a bucurat de afecţiunea lui ca nici o altă femeie cu excepţia Calpurniei. Pliniu o socoteşte un model de soţie şi de forţă pentru el însuşi şi alţi bărbaţi. Chiar dacă trupul ei suferă, sufletul şi spiritul îi sunt puternice; spiritul este pe măsura soţului ei Helvidius şi a tatălui ei Thrasea, ba chiar superior acestora.

[3] *Ibidem*, pp.152-155.
[4] *Ibidem*, pp.158-159.

Mama sa, Arria cea Tânără era urmaşa unei alte femei devenite legendare prin curaj şi devotament fată de soţ, Arria cea Bătrână. Aceasta era soţia lui Aelus Caecina Paetus, consul în 37, implicat în anul 42 în rebeliunea Legiunilor VII şi XI din Dalmatia; acuzat de trădare faţă de împăratul Claudius, Caecina Paetus a fost condamnat la moarte. Arria i-a implorat pe soldaţi să o lase să îl însoţească atunci când era transportat la Roma, să îl îngrijească în locul sclavilor, să-i servească mâncarea, să-l îmbrace, să-l încalţe, să-l servească în orice fel, numai să rămână cu el- refuzată fiind, ea l-a urmat totuşi într-o mică barcă de pescuit. Soţul ei a încercat să o convingă să nu se sinucidă alături de el, dar ea i-a vorbit de marea şi lunga lor înţelegere şi l-a consolat spunându-i că, fie va avea o moarte nobilă şi frumoasă, fie va avea una grea şi umilitoare, ea tot va muri. La ezitările lui ea l-a încurajat smulgându-i pumnalul şi înfigându-şi-l în piept şi spunând „Nu doare, Paetus !". Arria cea Tânără, nu s-a ridicat la înălţimea mamei ei legendare; Tacitus spune că atunci când soţul ei Thrasea Paetus, ce a fost condamnat la moarte de împăratul Nero, i-a cerut să nu îl urmeze în moarte la fel ca mama ei, reamintindu-i că fiica lor Clodia Fannia va rămâne singură, ea a ascultat de glasul raţiunii.[5]

Fannia a moştenit de la bunica ei constanţa şi devotamentul faţă de soţ, Helvidius Priscus, urmându-l de două ori în exil sub Nero (66) şi Vespasian (74-75), apoi suferind propriul ei exil în 93, la 2 decenii după execuţia lui Helvidius (Tacitus, Suetonius). Ea l-a plătit pe Herennius Senecio pentru a scrie biografia lui Helvidius, punând la dispoziţia acestuia jurnalele soţului său, motiv pentru care a fost trimisă în exil în 93, fiind rechemată în 97 la moartea lui Domitian. Fannia este socotită de Pliniu cel Tânăr „ *femina maxima"* si enumeră o listă a virtuţilor ei, castitatea, sanctitatea, gravitatea, constanţa:

„quae castitas illi, quae sanctitas, quae gravitas, quanta constantia".[6]

Castitatea era virtutea imperială şi a fost folosită de Pliniu doar de 6 ori în lucrările sale şi doar de 2 ori în legătură cu calităţi feminine- ea însemna în cazul Fanniei în acelaşi timp puritate morală şi integritate personală.

Sanctitatea era o trăsătură neobişnuită în scrisorile lui Pliniu, folosită pentru prima dată în legătură cu o femeie. Prin alăturarea celor două calităţi autorul i-a conturat caracterul deasupra oricărei alteia.

Gravitatea, însemna la Pliniu seriozitatea comportamentului, intimidantă pentru oameni mai puţin remarcabili, iar pentru femei ea însemna concentrarea, măsura, maturitatea.

Constanţa însemna în cazul Fanniei perseverenţa cu care a îndurat exilul soţului, propriul ei exil, preocuparea pentru reputaţia lui mult timp după moarte. El socoteşte că Fannia are nu doar calităţi particulare ca *mater familias* ci reprezintă văduva fără cusur a unui mare om, calităţi ce reies din faptele ei, atât cu el cât şi pentru el:

„bis maritum secuta in exsilium est, tertio ipsa propter martum relegata."[7]

[5] Carlon Jacqueline M, *Op.cit.*, pp. 152-156.
[6] *Ibidem*,p.158
[7] *Ibidem*, p.168.

Ea a recunoscut în fața procurorilor că a pus să se scrie viața soțului său și a dus în exil publicațiile ce trebuiau distruse; devotamentul ei e dovedit astfel la 20 de ani după moartea acestuia. Pliniu o prezintă ca pe o persoană formidabilă, ce intimida prin hotărâre și virtute, o femeie pe care altele trebuiau să o imite, un exemplu de curaj chiar și pentru bărbați și o eroină ca în trecut.

Ovidiu, în *Scrisorile din exil* către soția sa, exprima în mod asemănător, dragostea, dorința dar și regretul că și ea este afectată de exil; îi aprecia loialitatea și promitea că o va imortaliza în poezie.[8]

In *Analele* sale, Tacitus a scris îndeosebi despre suferințele provocate imaginii unui bărbat de caracterul dezonorant al femeii și a dat ca exemple comportamentul scandalos al Messalinei sau mașinațiunile Agrippinei pentru defăimarea împăratului Claudius.

Sallustius și Cicero s-au situat pe linia tradiționalistă de culpabilizare a bărbaților pentru comportamentul nepotrivit al soțiilor lor.

Titus Livius, în același sens, amintește discursul prin care Cato cel Bătrân blama bărbații ce nu dețineau controlul strict asupra propriului cămin dând libertate femeilor, ce putea duce în ultimă instanță la ascensiunea spre viața politică și la lipsa de stabilitate a statului. El preciza că, dacă legile-cum ar fi Legea Oppia, 195.B.C.E., ce interzicea femeilor să-și arate bogăția în public-sunt abrogate, va fi tot mai greu să se țină sub control femeile și așa greu de controlat și vor deveni nu numai egale dar chiar superioare bărbaților. Cato cel Bătrân era, de altfel recunoscut pentru convingerea lui că *pater familias* trebuie să exercite un control ferm asupra membrilor familiei sale, văzută ca o parte componentă a statului, eșecul în impunerea comportamentului adecvat punând în pericol însăși existența acestuia.[9]

Pliniu cel Tânăr remarca faptul că și bărbații de rang înalt, din familia imperială, pot avea imaginea alterată de eșecul în alegerea sau controlul soției. Prin contrast, succesul în căsătorie este evident în cazul împăratului Traian și a soției sale Plotina. În opinia sa, este meritul lui Traian însuși faptul că și-a dobândit gloria, atât în forum cât și în familie, Traian educându-și atât de bine soția încât caracterul ei l-a reflectat întocmai pe al lui. Calitățile ei erau de excepție, atât de virtuoasă încât putea fi aleasă de soție chiar de *pontifex maximus;* era devotată soțului nu puterii pe care acesta o reprezenta, călătorind cu modestie, ca o persoană obișnuită; modelul ei de cumpătare și autocontrol era chiar el, contribuind astfel în mod strălucit la gloria lui.

Imaginea lui Traian este completată și de cea a surorii lui Ulpia Marciana, al cărei caracter dovedea simplitate, adevăr, candoare, calități pe care a avut șansa să le moștenească prin naștere, de la propria familie. Cele două femei au contribuit la buna imagine a împăratului refuzând onorurile și alegând doar cinstea de a fi asociate cu el.

Prin felul în care Traian și-a organizat viața de familie și fiecare aspect al vieții lui, împăratul a dovedit calități de excepție pentru conducerea și siguranța statului și a reprezentat un model pentru elita politică romană.

[8] Wheeler Arthur L, *Ovid, With an English Translation, Tristia. Ex Ponto*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, First printed 1924, Book II, p.56.
[9] Carlon Jacqueline M, *Op. Cit.*, pp.180-182.

Nu numai operele literare, dar şi inscripţiile funerare, demonstrează faptul că, pentru romani esenţiale pentru o căsătorie fericită erau: castitatea, pietatea, sanctitatea, concordia.

Eroismul cavaleresc se întâlneşte şi personalitatea feminină, după cum mărturiseşte Titus Livius descriind episodul în care, în timpul confruntărilor cu Roma, ale etruscilor conduşi de Porsenna, o tânără fecioară Cloelia, dată ostatică acestora, a reuşit să treacă Tibrul înot în fruntea unui grup de fecioare şi să le aducă cu bine în cetate, în ciuda unei ploi de lănci aruncate asupra lor de duşmani. Fata dovedeşte un curaj neobişnuit, cunoştinţe strategice, abilităţi de organizare şi de lider al femeilor pe care le convinge să o urmeze. Impresionat de curajul ei este însuşi Porsenna care, o eliberează la înapoierea ei de către romani, potrivit înţelegerii dintre combatanţi. Titus Livius introduce astfel în peisajul istoriei romane personajul feminin al eroinei, luptătoare amazoană, care se bucură de recunoaştere fiind onorată cu o statuie ecvestră, lucru nemaipomenit până atunci pentru o femeie.[10]

Titus Livius a evidenţiat şi o altă trăsătură a femeii romane, abilitatea de a se implica, deschis sau din umbră în viaţa politică şi de a-şi susţine cauza în faţa forurilor legislative.

Un moment semnificativ îl reprezintă protestul femeilor cu ocazia dezbaterii în Senat a Legii Oppia, ce le interzicea să aibe asupra lor podoabe de aur de mai mult de o jumătate de uncie, veşminte colorate şi să se plimbe în trăsură prin Roma sau la un kilometru şi jumătate în jurul ei. Femeile dovedesc solidaritate şi se coalizează pentru abrogarea acestei legi folosindu-şi influenţa asupra soţilor, în special a celor cu poziţii în Senat, dar şi asupra consulilor şi tribunilor plebei. Mişcarea a luat amploare devenind cunoscută în întreaga societate romană, atrăgând unele dezbateri politice în acest sens. Ea a dovedit, încă o dată, puterea de influenţă a femeii, exercitată din umbră, de la mediul casnic până la toate segmentele vieţii sociale, Legea Oppia fiind în cele din urmă abrogată.

Cu obiectivitate, autorul antic vorbeşte despre dorinţa femeii de a obţine recunoaşterea şi unele libertăţi dar şi despre loialitatea şi abnegaţia femeii care, în momentele critice, nu ezită să îşi doneze bijuteriile pentru cauza războaielor. Bijuteriile devin astfel bunuri naţionale iar femeia romană îşi dovedeşte naţionalismul şi conştiinţa de bun cetăţean.

CONCLUZII

Idealul femeii romane văzută prin prisma scrierilor antice era acela de a reflecta în modul cel mai bun posibil, gloria bărbaţilor cu care au fost asociate. Ele dispuneau de trăsături de caracter foarte puternice, gravitatea, constanţa, sanctitatea, trăsături apreciate de bărbaţii elitei romane şi erau înzestrate cu forţă de a înfrunta situaţii critice, aproape masculină.

[10] Titus Livius, *Ab Urbe condita (De la fundarea Romei)*, Volumul 1, Traducere, tabel cronologic şi note de Paul Popescu Găleşanu, Cuvânt înainte de A. Marinescu Nour, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, p.94.

Bărbaţii aveau datoria să îşi educe soţiile după modelul caracterului lor, pentru a le confirma reuşita, să le transforme în matroane capabile să ia decizii şi să crească urmaşii într-un mod demn de gloria tatălui lor.

Nu lucratul lânii era important, ci fidelitatea, solidaritatea cu soţul, preocupările literare care să îi stimuleze creativitatea, să îi pună în valoare calităţile şi să îi asigure nemurirea, prin naşterea urmaşilor. Calităţile femeii romane au fost întotdeauna fidele tiparului patriarhal al Romei, acelui *mos maiorum* de care vorbea Cato Censor, adică simplitatea, loialitatea, priceperea casnică, educaţia şi patriotismul. Titus Livius prezintă în opera sa multe eroine romane, fie că au fost căsătorite, fie nu, care nu au ezitat să se sacrifice pentru Roma, pentru a nu cădea în mâna inamicilor, demonstrând lumii întregi că şi *feminae Romanae* sunt cetăţeni romani şi pot fi şi ele eroii Romei.

Inspirându-i pe autorii clasici prin modelul lor de virtute, curaj, abilităţi politice, ele sunt un exemplu pentru femeia modernă de astăzi, îndemnându-ne să le descoperim, pentru a nu trece sub tăcere valorile frumoase în care au crezut.

BIBLIOGRAFIE

Brittain, Alfred*, Roman Women, Woman in All Ages and in All Countries,* Volume 2 (of 10), May 12, 2010 (eBook332356).

Carlon Jacqueline, *Pliny's Women, Constructing Virtue and Creating Identity in the Roman World,* Cambridge University Press, New York, 2009.

Cizek, Eugen, *Istoria Romei*, Bucureşti, Editura Paideia, 2002.

Idem, *Istoria in Roma antică, (Teoria şi poetica genului),* Colecţia Universitas, Editura Teora, Bucureşti, 1998.

Grubbs, J. Evans, *Women and the Law in the Roman Empire, a source book on Marriage, Divorce and Widowhood*, First published by Routledge, London, 2002.

Hanga, Vladimir*, Drept privat roman,* Editura didactică şi pedagogică, Bucureşti, 1977.

Hanga, Vladimir, Bocşan, Mircea, Dan, *Curs de drept privat roman*, Editura Univers Juridic, Bucureşti, 2006.

Molcuţ, Emil, *Drept privat roman*, Editura Univers Juridic, Bucureşti, 2007.

Plutarh*, Oameni iluştri ai Romei antice*, Ediţie îngrijită de Inga Druţă, Ediţia a II-a, Chişinău, Editura Cartier, 2002.

St Clair, Kassia, *Firul de aur sau istoria lumii văzută prin urechile acului,* Traducere din limba engleză Ines Hristea, Editura Baroque Books &Arts, Bucureşti, 2020.

Strechie, Mădălina, *Condiţia femeii în cadrul familiei romane de origine ecvestră în perioada Principatului,* Ediţia a II-a, Craiova, Editura Universitaria, 2012, Capitolul II, Condiţia femeii în societatea romană, pp.68-84.

Eadem, *Ipostaze ale femeii în lumea antică (greacă şi romană), Editura Universitaria*, Craiova, 2010.

Eadem, *Imaginea femeilor în opera lui Ovidiu,* în (Analele Universităţii din Craiova), Seria Ştiinţe filologice, Literatură română, universală şi comparată, Anii XXVII-XXVIII, Nr. 1-4/ 2005-2006, Cotaţie CNCSIS D, cod CNCSIS 13, ISSN-1224-5720, Editura Universitaria, Craiova, cod CNCSIS 130, pp. 212-218.

Eadem, *Femeia cetăţean în opera lui Titus Livius,* în (Analele Universităţii din Craiova), Seria Ştiinţe filologice. Limbi şi literaturi clasice. Anul II, Nr.1-2/2007, Editura Universitaria, Craiova, pp.167-171, ISSN: 1841-1258. cotaţie CNCSIS D, cod 15.

Eadem,"Heroes of the Roman Youth in the work of Titus Livius Ab Urbe Condita" în Journal of Romanian Literary Studies, Issue No. 18/2019, International Romanian Humanities Journal, Târgu Mureş, Arhipelag XXI Press, 2019, ISSN: 2248-3004, pp. 387-393, http://www.upm.ro/jrls/, revistă indexată BDI: CEEOL:

https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=1076, EBSCO-HOST, Researchgate, ERIH PLUS.
Ștefan, Cocoș, *Drept Roman,* Editura All Beck, 2000.
Titus Livius, *Ab urbe condita (De la fundarea Romei*), Traducere, tabel cronologic și note de Paul Popescu Găleșanu, Cuvânt introductiv de A. Marinescu Nour, București, Editura Minerva, 1976.
Volcinschi, Vasile, Țurcan, Daniela, Cebotari, Serghei, *Drept privat roman*, Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Drept, Departamentul de Drept Privat, Ediția a II-a, Chișinău, 2019, pag.146-153.
Wheeler Arthur Leslie, *Ovid, With an English Translation, Tristia. Ex Ponto,* Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, London, First printed 1924.